

TANULMÁNYOK

Szenkovics Dezső

Gándhí és a független India alkotmánya

Kivonat

2022-ben a szabad és független India fennállásának 75. évfordulóját ünnepelte. A három-negyed évszázados szuverenitás egyik fontos alapkőve az indiai alkotmány, amelyet az Alkotmányozó Nemzetgyűlés 1950. január 26-án fogadott el. Jelen tanulmány arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen lett volna India alkotmánya, amennyiben azt maga Mohandász Karamcsand Gándhí alkotta volna meg. A válaszokat Gándhí azon írásaiból merítem, amelyek jelentős mértékben felfedik a Mahátmá gondolkodását olyan kérdésekről, mint az államforma, a közigazgatási modell, a jogok, az oktatás és az igazságszolgáltatás.

Kulcsszavak: India, függetlenség, alkotmány, Gándhí

Gandhi and the Constitution of independent India

Abstract

In 2022, the free and independent India celebrated the seventy-fifth anniversary of its establishment. An important cornerstone of this three-quarter century of sovereignty is the Constitution of India, adopted by the Constituent Assembly on January 26, 1950. This paper attempts to answer the question what the Constitution of India would have been like if it had been drafted by Mohandas Karamchand Gandhi himself. I draw the answers to this question from Gandhi's writings which reveal a considerable amount of the Mahatma's thinking on issues such as the form of government, administrative models, rights, education and jurisdiction.

Keywords: India, independence, constitution, Gandhi

„Az Alkotmány nem pusztán jogi dokumentum,
hanem az Élet hordozója, szelleme pedig
mindig a kor szellemét kell, hogy tükrözze.”
(Bhímráó Rámdzsi Ámbédkar [Bhimrao Ramji Ambedkar])¹

India önálló, független és szuverén államiságának két kiemelkedő ünnepe augusztus 15. és január 26.² Míg az előbbi az 1947-es esztendőhöz és a független, szabad India megszületéséhez kötődik, a második időpont a köztársaság napját jelöli, és az 1950-es évszámmal kapcsolatos. Az említett évben ugyanis ezen a napon fogadták el India első alkotmányát.

Jelen tanulmányban megvizsgálom, hogyan alakult az alkotmányozási folyamat Indiában, milyen szerepe volt ebben Móhandász Karamcsand Gándhínak (Mohandas Karamchand Gandhi),³ illetve néhány kordokumentumon és történelmi példán keresztül igyekszem rámutatni arra, hogy melyek lettek volna az indiai alkotmány központi értékei és elvei, amennyiben az alaptörvény megírását a Mahátmá (Mahatma, „Nagy Lélek”) szellemisége, értékvilága, államról, kormányzásról és India jövőjéről kialakított világképe határozta volna meg.

A gyarmati India fontos jogtörténeti mérföldkövei

India első alkotmányát az Alkotmányozó Nemzetgyűlés ugyan 1946. december 6.–1950. január 26. között alkotta meg, ezt a folyamatot számos olyan, India történelmében mérföldkőnek számító dokumentum előzte meg, amelyek nagy hatással voltak az immár szuverén ország alaptörvényére. Tekintettel a tanulmány tartalmi fókuszára és a rendelkezésre álló keretekre, nem vállalkozhatom arra, hogy e fontos történelmi pillanatok mindegyikét felvillantsam, ezért csak az általam legfontosabbnak tartott dokumentumokat mutatom be röviden.

Számos szerző⁴ az indiai alkotmányozás folyamatának vizsgálata során olyan régi dokumentumokig megy vissza, mint a Kelet-indiai Társaságot 1600-ban

¹ Ambedkar, *Writing and Speeches*. XVII/1. xxiii.

² Jelen tanulmány a Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum és a Magyar–Indiai Baráti Társaság szervezésében, az Indiai Nagykövetség támogatásával az *Ázádi Ká Amrit Mahótszav* (*Ázádi Ká Amrit Mahotsav*) programsorozat részeként megszervezett *India 75. „India szabadságot akar”* című konferencián (Budapest, Szépművészeti Múzeum, 2023. január 27.) elhangzott, „A függetlenségtől az alkotmányig” című előadás írott változata.

³ A tanulmány szövegében az indiai nevek és az ind nyelvekből származó szavak a kiejtés szerinti magyaros átírásban szerepelnek. Az első előforduláskor ezt tulajdonneveknél (személyneveknél, földrajzi neveknél) a széles körben elterjedt angolos átírású forma követi zárójelben, míg közneveknél a tudományos átírás szerinti alak.

⁴ Pl. Patra, *Landmarks in the Constitutional History of India*, 81–131; Ramaswamy, *Constitutional Developments*, 326–387.

létrehozó alapító okirat (*Royal Charter of 1600*), vagy az az 1773-ban napvilágot látott törvény (*Regulating Act 1773*), amely a társaság „állam az államban” típusú működésének próbált oly módon határt szabni, hogy tevékenységét a brit parlamentnek rendelte alá. Ugyanide szokás sorolni azt az 1813-ban kiadott törvényt is (*East India Company Act 1813*, más néven *Charter Act 1813*), amely tovább korlátozta a Kelet-indiai Társaság működését, elvéve az intézménytől az indiai kereskedelem fölött mindaddig gyakorolt monopóliumát és megnyitva a piacot minden brit állampolgár számára. Jóllehet egy tágabb elemzési kontextusba ezek a dokumentumok mind beleférnek, úgy gondolom, hogy a jelen téma szempontjából ezek a törvények nem játszanak olyan fontos szerepet, hogy bővebb kifejtést tennének szükségessé.

A lényeges dokumentumok sorában az első említésre méltó szöveg az 1895-ben napvilágot látott Indiai Alkotmánytörvény (*Constitution of India Bill*, hindiül: *Szvarádzs Bill [Swaraj Bill]*). A Lókmánja Tilak (Lokmánya Tilak)⁵ jelentős hatását tükröző dokumentum volt az első olyan alkotmányos elképzelés India történetében, amely az állampolgárok számára garantálta a szólásszabadságot, az otthon sérthetetlenségét, a tulajdonhoz való jogot, a törvény előtti egyenlőséget, a közhivatalokba való bejutás egyenlő esélyét és az élethez való jogot.⁶ Erre a kezdetleges próbálkozásra a témát behatóan ismerő kutatók úgy hivatkoznak, mint az első olyan nem hivatalos kísérletre indiai viszonylatban, amely egy alkotmányként működő jogi szöveg megalkotásával próbálkozott, és amely hatással volt az összes ezt követő hasonló kezdeményezésre.⁷

Egy másik fontos jogi dokumentum az 1909-ben napvilágot látott *Indian Council Act*, amely Lord Mintóról és Lord Morley-ről, India alkirályáról és államtitkáráról elnevezve „Morley–Minto-reformok”-ként is ismert. A brit kormány által bevezetett reform hátterében az állt, hogy a 20. század elejétől megjelenő nacionalista mozgalmak egyre erőteljesebben kezdték követelni azt, hogy az indiaiak nagyobb szerepet kapjanak az indiai kormányzat különböző intézményeiben. Ennek a nyomásnak engedve, valamint az egyre erősödő szélsőséges, időnként fizikai agresszióba és lincselésbe torkolló nacionalista megnyilvánulások visszaszorítása érdekében született meg ez a törvény, amely sokkal inkább a helyzet pillanatnyi kezelését jelentette, mintsem hosszú távú megoldást. A törvény értelmében a központi és a tartományi törvényhozási testületekben megnőtt ugyan a választott képviselők, azaz az indiaiak létszáma, de a britek odafigyeltek, hogy arányuk se érhesse el a brit vagy a britek

⁵ Polgári nevén Bál Gangádhar Tilak (Bal Gangadhar Tilak; 1856–1920), az indiai függetlenségi mozgalom első kiemelkedő személyisége, aki a *Lókmánja (Lokmánya)* ’a nép által elismert, nagyon tisztelt’ melléknevet azzal érdemelte ki, hogy meggyőződéssel vallotta, hogy India számára az egyetlen járható út az önrendelkezés, a függetlenség. Maga Mahátmá Gándhí is a modern India atyjaként tekintett rá.

⁶ Sorabjee, *Rights and Human Rights in the Modern World*, 115.

⁷ De, *Constitutional Antecedents*, 102.

íránt elkötelezett indiai képviselőket, akiket viszont a brit kormányzat nevezett ki. Ugyanakkor számos olyan kitétel is volt a törvényben, amelyek további elégedetlenségre adtak okot, ilyen volt például a korlátozott választójog, a választókerületek vallási hovatartozás alapján történő felosztása, amely a muszlimok számára külön választókerületeket hozott létre, valamint a választásokon való elindulás követelményeként megszabott képesítések észszerűtlensége. Mindezek miatt a „Morley–Minto-reformok” dokumentum nem oldotta meg a helyzetet, csupán elodázta a teljes függetlenség és önkormányzatiság kivívása érdekében folytatott küzdelmet.

Továbbhaladva az időben, szólni kell az első olyan jogi dokumentumról, amelynek a szerzői maguk is indiaiak voltak. Az Indiai Nemzeti Kongresszus és a Muszlim Liga által kidolgozott és 1916-ban elfogadott Lakhnaú (Lucknow) Paktum (*The Indian National Congress – All India Muslim League Agreement*) két szempontból is fontos. Egyrészt megalapozta a Kongresszus és a Liga közötti együttműködést az önkormányzatiság érdekében, megszüntetve az addigi ellenséges viszonyt, másrészt a dokumentum egyik fő követelése volt a választott képviseleti rendszer kiterjesztése mind országos, mind tartományi szinten. Ugyanakkor hangsúlyosan megfogalmazta azt az elvárást is, hogy az alkirály és a tartományi kormányzók mellett működő operatív, végrehajtó testületekben az indiaiak befolyásos szerepkörökhöz juthassanak. Végezetül pedig azt is fontos kiemelni, hogy ez volt az első alkalom, hogy a Kongresszus nyíltan elismerte a vallási közösségek mentén szerveződő választókerületek létjogosultságát.⁸

Annak ellenére, hogy Nagy-Britannia a győztesek oldalán fejezte be az első világháborút, India ebből semmit nem érzett meg pozitív értelemben. A háború befejeztét követően jelentősen visszaesett az indiai kisipari cikkek iránti kereslet, ami sok család számára eredményezett súlyos megélhetési gondokat. Ezt súlyosbították az 1918–1919-es aszályos évek, amelyek tömeges éhezéshoz és éhhalálhoz vezettek. Végül pedig az Indián átvonuló spanyolnáthajárvány további milliók halálát követelte. Végso kétségbeesésükben az elkeseredett emberek helyi megmozdulásokat, sztrájkokat, tiltakozásokat szerveztek, amelyek gyakran erős angolelleses tüntetésekbe csaptak át. A brit kormányzat mindeerre a Rowlatt-törvénnyel válaszolt, amelynek leglényegesebb eleme az volt, hogy lehetővé tette az erőszakszervezetek számára, hogy bírósági eljárás és ítélet nélkül börtönözzenek be vagy akár száműzzenek embereket. E törvény ellen maga Gándhí is tiltakozott, aminek eredményeképpen országos szinten nagy tömegmegmozdulásokra került sor. Amritsarbán (Amritsar) a nepáli törzsből származó gurkha harcosokból álló katonai egység parancsnoka, Dyer tábornok tűzparancsot adott, és belelövetett a békésen tüntető tömegbe, aminek következtében mintegy 400 ember meghalt és több mint 1200-an megsebesültek.

⁸ Datar, *The Lucknow Pact of 1916*, 65.

A tábornokot parlamenti vizsgálóbizottság elé állították, de az eljárás végén felmentették.⁹

Ebben a felfokozott hangulatban látott napvilágot 1919-ben egy új törvény, az úgynevezett Montagu–Chelmsford-reform (*Government of India Act 1919*), amely Edward Charles Montagu államtitkárról és Lord Chelmsford alkirályról kapta a nevét.

A törvény számos újdonságot eredményezett. Egyes kutatók szerint ez volt az első igazi próbálkozás a britek részéről arra vonatkozóan, hogy még ha egyelőre korlátozott hatáskörökkel is, de valamilyen fokú önrendelkezési jogot adjanak az indiaiak kezébe. Ez leginkább abban nyilvánult meg, hogy a reform India területét 11 tartományra osztotta, amelyek a tartományi kormányzó és törvényhozás vezetése alatt álltak. A tartományi törvényhozás jogalkotási kompetenciákat kapott az oktatás, a mezőgazdaság, az egészségügy, az ipar és az útépités terén, viszont az olyan lényeges területek, mint a külügy, a hadügy és a pénzügy, megmaradtak a központi törvényhozás szintjén. Az alkirálynak továbbra is mindenre kiterjedő vétőjoga volt, ami jelentősen korlátozta a testületek függetlenségét.

Annak ellenére, hogy a britek úgy beszéltek a törvényről, mint a felelős indiai kormányzás első fontos lépésének jogi keretéről, az Indiai Nemzeti Kongresszus elutasította azt, mondván, hogy India megérett a teljes körű és felelős kormányzásra, vagyis az önrendelkezésre, amelyet ez a reformtörvény nem tesz lehetővé.¹⁰

Az 1919-ben napvilágot látott törvény felülvizsgálatára és a szükséges alkotmányos reformok meghozatalára jött létre a brit kormány által 1927-ben kinevezett Simon-bizottság. Mivel azonban a bizottságnak egyetlen indiai tagja sem volt, nagy felháborodást váltott ki a kor indiai vezetőinek körében. Sértőnek tartották, hogy a britek úgy akarnak dönteni az ország jövőjéről, hogy az érintett fél képviselői meghívást sem kaptak a döntési folyamatban való részvételre. A Kongresszus úgy határozott, hogy bojkottálja a bizottság munkáját, és a többi indiai politikai szereplővel együtt kezdeményezik egy másik bizottság létrehozását az indiai alkotmánytervezet kidolgozása céljából. Így született meg 1928-ban az úgynevezett Néhrú-jelentés, melynek kidolgozói között olyan híres személyiségek voltak, mint Mótílál Néhrú (Motilal Nehru), Szubhás Csandra Bósz (Subhash Chandra Bose) vagy a későbbi miniszterelnök, Dzsaváharlál Néhrú (Jawaharlal Nehru).

A jelentést kidolgozó bizottság a dokumentum elején kimondta, hogy India a Brit Nemzetközösség más tagjaihoz, Kanadához vagy Ausztráliához hasonló domíniumi státuszt követel, továbbá számos olyan alapjogot is rögzített, amelyet a későbbi indiai alkotmány is szó szerint átvett (a véleménynyilvánítás

⁹ Tenigl-Takács, *India története*, 354–355.

¹⁰ Tenigl-Takács, *India története*, 356.

szabadsága, törvény előtti egyenlőség, lelkiismereti szabadság, szabad vallásgyakorlás, az ingyenes alapfokú oktatáshoz való jog stb.). Mindezek ellenére fogadtatása nem volt felhőtlen. Legnagyobb ellenzője a Muszlim Liga volt, amely azt kifogásolta, hogy a Néhrú-jelentés elveszi a muszlimoktól azt a jogot, amelyet a Lakhnaú Paktum biztosított nekik: a muszlimok számára felállított külön választókerületeket. Ugyanakkor a teljes függetlenség (*pūrna szvarádzs* [*pūrṇa svarāj*]) hívei sem voltak elégedettek, hiszen ők azt szerették volna, hogy a Kongresszus a domíniumi státusz helyett a teljes függetlenség elérését tűzze zászlójára. Végül kompromisszumos megoldás született: a brit kormányzat egy év haladékot kap, hogy a domíniumi státuszt törvényben garantálja India számára, és amennyiben ez nem történik meg, a Kongresszus követelni fogja a teljes függetlenséget, és ennek elérése érdekében meghirdeti a polgári engedetlenségi mozgalmat. Azért, hogy a hindu nacionalista kedélyeket lecsillapítsa, az indiai brit kormányzat Lord Irwin alkirály révén bejelentette, hogy India domíniumi státuszt kap. A bejelentés jelentősen felkavarta a politika vizeit mind Indiában, mind Nagy-Britanniában. Míg az indiai pártok és szervezetek vezetői üdvözltek az alkirály bejelentését, addig a brit politikusok és állampolgárok jelentős része nem támogatta a domíniumi státusz megadását Indiának. A politikai nyomás hatására Lord Irwin egy, az indiai vezetőkkel, többek közt Muhammad Ali Dzsinnával (Muhammad Ali Jinnah), Néhrúval és Gándhival folytatott megbeszélésen világossá tette, hogy Anglia belátható időn belül nem fogja megváltoztatni az indiai *status quót*.¹¹ Ennek hatására a Kongresszus vezetése az 1929-es láchóri (Lahore) ülésén egyértelművé tette, hogy változtat álláspontján, és a domíniumi státusz helyett a *pūrna szvarádzsot* tűzi ki célul, ugyanakkor meghirdették a brit politikai és gazdasági intézmények és intézkedések, valamint áruk teljes bojkottját.¹²

Az indiai alkotmány megszületése előtti utolsó olyan jogi dokumentum, amelyet ebben a kontextusban feltétlenül meg kell említeni, az indiai kormányzásról szóló 1935-ös törvény (*Government of India Act 1935*).

Ez volt az a jogi szöveg, amely létrehozta a kétszintű föderatív államot: egyrészt a központi törvényhozást és kormányzatot, másrészt a tartományokat és hercegségeket. Ez azonban az indiai politikai erők erős ellenállása miatt sohasem valósult meg. Újdonság volt, hogy a törvény a tartományokban felszámolta a kettős kormányzás (diarchia) rendszerét, és lehetővé tette, hogy ezen a szinten megalkuljanak a nép által megválasztott tartományi törvényhozási testületek,

¹¹ Tenigl-Takács, *India története*, 357–364.

¹² Ennek a bojkottnak és polgári engedetlenségi mozgalomnak az egyik legismertebb fejezete a só-szatjágraha (*satyāgraha*), ismertebb nevén a sómenet (*Dandi March*), amelynek során Gándhí több ezer indiai kíséretében lesétált az óceánhoz, ahol a brit sómonopólium elleni tiltakozásként elkezdett sót párolni. Az India-szerte nagy méreteket öltő tiltakozások és tüntetések következtében több ezer embert letartóztattak és bebörtönöztek, köztük Gándhít és Dzsaváharlál Néhrút is.

amelyek azonban csak bizonyos területeken rendelkeztek törvényalkotói hatáskörrel. Az olyan fontos területek, mint például a külügy vagy a védelempolitika, továbbra is a főkormányzó közvetlen ellenőrzése alatt maradtak, aki azt a jogát is megőrizhette, hogy kritikus helyzetekben egy személyben hozzon döntéseket. Ugyancsak ennek a törvénynek köszönhető a választójog kiterjesztése, valamint az, hogy a szikhek és a muszlimok számára külön választókerületeket hoztak létre, szemben az érinthetetlenekkel (*pária/haridzsan/dalit*), akiknek ez a jog nem adatott meg.

Összességében elmondhatjuk, hogy a fontos indiai politikai mozgalmak és pártok ezt a törvényt sem fogadták túl nagy szimpátiával. Annak ellenére, hogy mind a Kongresszus Párt, mind a Muszlim Liga támadta a törvényt, tagjaikat arra biztatták, hogy éljenek a törvény biztosította lehetőségekkel, induljanak el a tartományi választásokon, majd sikeres megválasztásuk esetén minden erejükkel a törvény aláásásán dolgozzanak. Vitathatatlan azonban, hogy a törvénynek fontos szerepe volt India politikatörténetében, még akkor is, ha a törvény elsődleges célja sokkal inkább a brit érdekek védelme volt, mintsem a *púrna szvarádzs* irányába tett lépés. Az is tény, hogy sok esetben az 1935-ös törvény szolgáltatta az alapját az 1950-es alkotmánynak. Ezért is tekintettek többen a független India első alkotmányára úgy, mint egy „idegen”, nem pedig eredeti, indiai ihletésű szövegre.¹³

A fenti összefoglalóval arra igyekeztem rámutatni, hogy a gyarmati India teljes jogtörténete – annak ellenére, hogy nagy általánosságban mindig a brit érdekeket igyekezett kiszolgálni és megerősíteni, nem pedig az indiai célokat – az alkotmányozás fontos lépéseinek sorozataként értelmezhető. Erre utal Áditja Nigam (Aditya Nigam) is, amikor azt írja, hogy az indiaiak által folytatott gyarmatellenes harc az alkotmány megírásának bonyolult folyamatként fogható fel, amelynek lenyomatai a fent említett és röviden bemutatott törvények.¹⁴

A független és szabad India első alkotmányának létrejötte

Az 1946 őszen újra megválasztott brit munkáspárti kormány úgy döntött, hogy felállít egy bizottságot, amelynek az lesz a küldetése, hogy India alkotmányának kidolgozása érdekében megtegye a szükséges lépéseket. Egy küldöttség még ugyanazon évben Indiába látogatott azzal a céllal, hogy megpróbálja összekötni a Kongresszus Párt és a Muszlim Liga India jövőjével kapcsolatos nézeteit.¹⁵ Miután felismerték, hogy a két párt álláspontja nem egyeztethető össze,

¹³ Gallagher, *The Decline, Revival and Fall*, 73–154.

¹⁴ Nigam, *A Text Without Author*, 127.

¹⁵ Köztudott, hogy míg a Kongresszus Párt az egységes India híve volt, addig a Muszlim Liga a független muszlim állam, Pakisztán létrehozásán fáradozott.

és a felek semmiféle kompromisszumos megoldásra nem hajlandók, a bizottság saját javaslattal állt elő. Ennek a lényege az volt, hogy elutasította a független Pakisztán gondolatát, helyette azonban lehetővé tette, hogy az indiai unión belül a tartományok és hercegségek önálló, magas fokú autonómiával, törvényhozással és végrehajtói hatalommal rendelkező csoportosulásokat hozzanak létre.

A javaslatot kezdetben mindkét párt elfogadta, később azonban a Kongresszus Párt úgy döntött, elutasítja, ugyanis ellenezte azt, hogy a vallás tartsa össze ezeket az autonóm csoportosulásokat. Miután a küldöttség minden további próbálkozása kudarcot vallott a két fél összebékítésére, a megválasztott Alkotmányozó Nemzetgyűlés mégiscsak elkezdte a munkáját, ezt azonban a szikh és a muzulmán frakciók bojkottálták. Mindeközben az alkirály kinevezte az új ideiglenes kormányt, melynek miniszterelnökéül Dzsaváharlál Néhrút jelölte ki. A Muszlim Liga azonban nem értett egyet az alkirály döntésével, és tiltakozásképpen meghirdette a közvetlen cselekvés napját (*Direct Action Day*), amely a hinduk és a muszlimok között kiobbant borzalmas leszámolásokhoz és zavargásokhoz vezetett. 1946 végére az India-szerte kiobbant zavargások olyan méreteket öltöttek, hogy az angol parlament Lord Mountbatten személyében új alkirályt nevezett ki India élére, és egyértelművé tette, hogy a britek legkésőbb 1948 júniusáig elhagyják Indiát.

Az új alkirály nevéhez fűződik az úgynevezett Mountbatten-terv, amely arról rendelkezett, hogy az angolok kivonulása után a hinduk által lakott területeken létrejön India, a muszlim többségű területek pedig Pakisztánt fogják alkotni. A vegyes lakosságú területek népszavazás útján döntenek el, melyik államhoz akarnak tartozni, míg a fejedelemségek esetében erről maga az uralkodó határoz. Gándhí és a Kongresszus Párt jelentős része ellenezte a felosztást, azonban a hinduk és a muszlimok között kialakult véres konfliktusok végül arra kényszerítették őket, hogy elfogadják a tervet. Mindezek eredményeképpen India 1947. augusztus 15-én szabad és szuverén állammá vált. A teljes folyamatról a brit parlament által elfogadott 1947-es indiai függetlenségi törvény (*Indian Independence Act 1947*) rendelkezett, amelynek értelmében azonban India továbbra is brit domínium maradt. Ezt a helyzetet csak az alkotmány elfogadásának pillanatában lehetett végérvényesen rendezni, mégpedig olyan módon, hogy az Alkotmányozó Nemzetgyűlés által kidolgozott végleges alkotmányt nem terjesztették a brit parlament elé, ahogy azt a törvény előírta, az alkotmány 395. cikke pedig hatályon kívül helyezte a függetlenségi törvényt.¹⁶

Az 1950. január 26-án törvényerőre emelkedő indiai alkotmány létrejöttében, mint láttuk, fontos szerepet játszott az Alkotmányozó Nemzetgyűlés, amely mintegy három éven keresztül dolgozott az alaptörvény megszövegezésén és szerkezetén. Az eredetileg 19 részből, 395 cikkből és 8 mellékletből (*schedule*) álló textus a maga több mint 117 000 szavával a világ leghosszabb nemzeti

¹⁶ Tenigl-Takács, *India története*, 381–387.

alkotmányává tette az új indiai alaptörvényt. Abban is egyedinek számít, hogy első, eredeti példányát Prém B. N. Rájzadá (Prem B. N. Raizada) kalligráfus – magának Dzsaváharlál Néhrúnak a kérésére – saját kézírásával készítette el, a gazdagon díszített lapokat pedig Nandalál Bósz (Nandalal Bose) és tanítványai szolgáltatták számára. Ezt a példányt különleges körülmények között őrzik az indiai parlament könyvtárában.

Az Alkotmányozó Nemzetgyűlés eredetileg 389 taggal rendelkezett, közülük tizenöt nő volt. A Muszlim Liga kilépése után a testület 299 taggal folytatta a munkáját. A csaknem hároméves folyamat alatt a Nemzetgyűlés összesen 165 alkalommal ült össze, ezek közül 114-en az elkészült alkotmánytervezetet vitatták meg. Az alkotmány elkészítésével megbízott testület végül 1949. november 26-án fogadta el a végleges szöveget, amely 1950. január 26-án lépett hatályba.

Az alkotmány preambuluma kimondja, hogy a független India szuverén, demokratikus köztársaság, amely állampolgárai számára biztosítja a társadalmi, gazdasági és politikai igazságot, a gondolat, a szólás, a meggyőződés, a vallás, a hit- és vallásgyakorlás szabadságát, az egyén méltóságát, valamint jog előtti egyenlőségét. Ugyanakkor leszögezi, hogy az új köztársaságnak garantálnia kell a nemzet egységét is. Az alkotmány első része meghatározza az államformát, és szabályozza a tagállamok megalakulásának folyamatát a föderális államszerkezeten belül. A második rész az állampolgárság kérdéskörét szabályozza. A harmadik nagy fejezet részletesen tárgyalja az állampolgarsággal járó alapvető jogokat, míg a negyedik rész az állampolgárok kötelességeit rögzíti. Az ötödik szabályozza a végrehajtó hatalom komplex rendszerének működését (kormány, államelnök, minisztertanács stb.), valamint kitér a parlament és az igazságszolgáltatás szabályozására is. Az alkotmány hatodik fejezete a tagállamok berendezkedésével kapcsolatos elveket rögzíti. Fontos továbbá, a teljesség igénye nélkül, a tizenötödik fejezet, amely a választások rendszerét szabályozza. Szintén különleges a tizenhatodik, amely részletesen tárgyalja a speciális társadalmi csoportok (például törzsek, kasztok stb.) társadalmi státuszát, valamint a rájuk vonatkozó különleges rendelkezéseket. A tizenhetedik részben az alkotmány a hivatalos nyelvek kérdését rendezi.¹⁷

Anélkül, hogy ennél részletesebben belemennénk az alkotmány ismertetésébe, fontos megjegyezni azt, hogy az alkotmányozási folyamat során és azt követően többször az a kritika érte az alaptörvényt, hogy nem tartja tiszteletben az indiai társadalmi-politikai hagyományokat, szakít India évezredes örökségével, és idegen tőle.

¹⁷ Uo.; Gáthy, *India*, 232–240.

Gándhí és az indiai alkotmány

Tekintettel arra, hogy Gándhí 1948. január 30-án halálos merénylet áldozata lett, aktívan nem tudott részt venni az alkotmányozás folyamatában. Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy a Mahátmát ne foglalkoztatta volna a független India alkotmányának a kérdése. Számos írásában, értekezésében, beszédében tett utalásokat arra, hogy melyek legyenek azok az elvek és értékek, amelyekre az indiai alkotmánynak épülnie kell. Létezik továbbá néhány más mű is,¹⁸ amely közelebb visz minket annak a kérdésnek a megválaszolásához, hogy milyen lett volna India alkotmánya, ha annak megszületésében Gándhínak is szerepe lett volna.

Az első ilyen a *Hind Szvarádzs, avagy az indiai önkormányzat*. Az 1908-ban íródott értekezésről az az általános vélekedés alakult ki, hogy nagyon éles és erős Nyugat-kritika, ami önmagában igaz is. Olyan görbe tükör, amelyet azért tart elénk a Nagy Lélek, hogy felhívja a figyelmet arra, hogy a nyugati világ politikai intézményeinek (kultúra, orvostudomány, igazságszolgáltatás stb.) miért nem kell követendő példának lennie a független India számára. Éppen ezért Gándhí műve – túlmenően a Nyugat kritikáján – egyben társadalmi-politikai program is, amely igen világosan megszabja a függetlenség utáni indiai utat.

Ha ezt a szöveget görcső alá vesszük, és következtetéseket próbálunk levonni egy gándhiánus alkotmánnyal kapcsolatban, akkor mindenekelőtt talán azt érdemes hangsúlyozni, hogy Gándhí elképzelése szerint az új, független állam politikai berendezkedésében a brit parlamentáris modellnek nem jutott volna semmiféle szerep. Értekezésében igencsak erős kritikával és ellenszenvvel ír a brit demokrácia alappilléreiről, egyenesen „drága játékszer”-nek és – a skót filozófus, Thomas Carlyle szavait használva – „a világ fecsegő boltja”-nak¹⁹ nevezi, amelyben semmiféle érdemi munka nem történik, ahol a közjó és az értékek helyett az érdekek dominálnak.²⁰ A brit politikai-kormányzati rendszer Gándhí számára nemkívánatos: ő, képletesen fogalmazva, független „Hindusztán”-t szeretne, és nem „Englisztán”-t.²¹

Hasonlóképpen vélekedik a brit típusú igazságszolgáltatásról is, arra figyelmeztetve Indiát, hogy a nyugati jogorvoslati hagyomány nem követendő. Ez irányú végzettsége ellenére azt tartja, hogy az ügyvédi szakma, akárcsak a bírói, erkölcstelen, hiszen egyrészt sohasem az igazság pártján áll, másrészt pedig indokolatlan gazdagsághoz vezet. A Nagy Lélek erkölcsi értékrendje szerint az ügyvédek társadalmi státusza és anyagi jóléte semmivel sem indokolható, a társadalom érdekében végzett tevékenységük hasznossága alapján

¹⁸ Gándhí, *Hind Szvarádzs*; Agarwal, *Gandhian Constitution of Free India*; Pant, *An Unusual Raja*.

¹⁹ Gándhí, *Hind Szvarádzs*, 60–61.

²⁰ Gándhí, *Hind Szvarádzs*, 59–63.

²¹ Gándhí, *Hind Szvarádzs*, 57.

bérezésük és életszínvonaluk nem haladhatná meg a munkásokét.²² Szót emel ugyanakkor a nyugati társadalmakban lezajló szekularizáció ellen is, és óva inti Indiát, hogy letérjen a vallás útjáról. „A vallás kedves számomra, és legfőbb panasza az, hogy India kezd vallástalanná válni. Itt nem a hindu, mohamedán vagy a zoroaszteri vallásokra gondolok, hanem arra a vallásra, amely minden vallásnak az alapja. Kezdünk elfordulni Istentől!”²³ – figyelmeztet Gándhí.

Röviden összegezve elmondható, hogy a *Hind Szvarádzs, avagy az indiai önkormányzat* című műben Gándhí által megálmodott és élénk tárt India-kép teljesen eltér a demokratikus Nyugat által nyújtott mintától. A független India alapját az önfenntartó kisközösségek képezik, a brit igazságszolgáltatás helyét a mediációnak, a közösségen belüli, a konfliktusban lévő felek részvételével zajló igazságszolgáltatásnak kell felváltania. A brit oktatási rendszertől és a nyugati orvoslástól is meg kell szabadulni, hiszen ezek nem egyeztethetők össze az indiai hagyományokkal és néplélekkel. A majdani független Indiának ahhoz, hogy igazán szabad és virágzó ország lehessen, a saját maga útját kell járnia, vissza kell térnie saját hagyományaihoz és kultúrájához, és végleg szakítania kell a britek által meghonosított, sok esetben Indiára erőltetett civilizációtól.

Kiváló képet rajzol Gándhínak az indiai alkotmányról alkotott elképzeléséről a Srimán Nárájan Agarvál (Shriman Narayan Agarwal) által jegyzett és 1946-ban megjelent *Gandhian Constitution of Free India* című könyv is. Azért lehetünk biztosak abban, hogy az említett mű nagy pontossággal és hitelességgel adja vissza a Mahátmának az alkotmányról alkotott elképzeléseit, mert a könyv előszavában, amelyet maga Gándhí írt, számos utalás erre enged következtetni. Gándhí így fogalmaz: „Ha elkötelezném magam minden egyes szó mellett, amely ezeken az oldalakon megjelenik, akkor akár én magam is megírdhatnám mindezt. ... Éppen ezért csak annyit tudok mondani, hogy a kiadvány ékesen bizonyítja, hogy a szerző ügyelt arra, hogy a tőle telhető legnagyobb pontossággal fogalmazzon. Nincs benne semmi olyan, ami számomra ellentmondásosnak tűnt volna azzal, amit én képviselni szeretnék.”²⁴

Gándhí szavai arra engednek következtetni, hogy minden okunk megvan rá, hogy a könyvben található, a szabad India alkotmányával kapcsolatos elveknek, értékeknek és elképzeléseknek hitelt adjunk, és úgy tekintsünk ezekre, mintha maga a Nagy Lélek vetette volna papírra őket.

A könyv értéke abban áll, hogy egy alkotmányhoz hasonló szerkezetben próbálja rendszerezni mindazokat az alkotmánnyal kapcsolatos nézeteket, amelyek Gándhí különböző írásaiban és felszólalásaiban elszórta már korábban megjelentek. A huszonkét fejezetből álló mű külön részekben tárgyalja az állampolgár jogaival és kötelezettségeivel, India államszerkezetével és közigazgatási egysé-

²² Gándhí, *Hind Szvarádzs*, 94–98.

²³ Gándhí, *Hind Szvarádzs*, 74.

²⁴ Agarwal, *Gandhian Constitution of Free India*, 3 (a szerző fordítása).

geivel, területszervezési berendezkedésével, igazságszolgáltatásával, választási rendszerével, kül- és védelempolitikájával, kisebbség- és oktatáspolitikájával stb. kapcsolatos alkotmányos elképzeléseket.

Agarwal már a mű bevezető részében leszögezi, hogy a szabad India alkotmányának alapját az ősrégi indiai alkotmányos kezdeményezéseknek és az ebből kialakult jogi hagyományoknak kell képezni. Kifejti, hogy egyrészt egyenesen sértés lenne India számára, másrészt pedig a tudomány megcsúfolása, ha a független ország első alkotmánya egy, a nyugati alkotmányokból összeollózott dokumentum lenne. Az alkotmányok nem exportálható árucikkek – vonja le a szerző a végkövetkeztetést –, hanem olyan alapokmányok, amelyeknek tükröznük kell egy adott nép unikális kultúráját, az úgynevezett „néplelket”.²⁵

Anélkül, hogy túl mélyen elmerülnénk a könyv részleteibe, mindenképp érdemes kiemelni néhány központi elvet, amelyek Gándhí alkotmányról alkotott elképzelésének a kiindulópontját képezték. Meg kell említenünk, hogy a nyugati elméletekkel szemben a gándhiánus demokráciának egy-egy alapértéke és alapelve volt: az erőszakmentesség és a decentralizáció.²⁶ Két olyan értékről van szó, amelyek mindvégig központi szerepet játszottak a Mahátmá gondolkodásában és életében. Még dél-afrikai éveikhez kötődik az erőszakmentesség elve, amelyből a *satjággraha* (*satyāgraha*)²⁷ fogalma és az ehhez társuló társadalmi-politikai mozgalom kifejlődött, és amely később kulcsszerepet játszott az indiai függetlenségi küzdelmek idején is. Ami a decentralizációt illeti, Gándhí felnőtt életének szerves részét képezték az önszerveződő és önálló kisközösségek is, hiszen mondhatni, hogy egész életét ilyenekben élte le. Azt vallotta, hogy a független és szuverén India alkotmányának gerincét is e két elvnek kell alkotnia.

Mind az erőszakmentesség, mind az önszerveződő és önfenntartó emberi közösségek ősidők óta hangsúlyosan jelen vannak India történetében. Az erőszakmentesség minden indiai vallás központi elve és kiemelt értéke, míg a magas szuverenitási fokkal, függetlenséggel és önrendelkezési jogkörrel rendelkező kis faluközösségek évezredek óta központi szerepet töltenek be a szubkontinens társadalmi szerveződésében. Az igazi és életképes demokráciának létalapot biztosító, önszerveződő és önfenntartó kisközösségekről említést tesz például *Manu törvénykönyve*,²⁸ a Kautilja (Kaṭīlya) nevéhez fűződő

²⁵ Agarwal, *Gandhian Constitution of Free India*, 11.

²⁶ Agarwal, *Gandhian Constitution of Free India*, 36.

²⁷ A kifejezés az 'igazsághoz való ragaszkodás'-t jelenti, amely a gándhiánus gondolkodásban az emberi élet alapvető és nélkülözhetetlen tulajdonságaként jelenik meg, és amely erőt ad annak, aki az igazság híveként cselekszik. A fogalmat az erőszakmentes ellenállás és engedetlenség azon módszereinek leírására használják, amelyeket Gándhí a Dél-Afrikában töltött évei alatt fejlesztett ki, és amelyek az igazságosság elvén alapulnak. E módszer lényege, hogy egyének, embercsoportok vagy akár egy egész nemzet az erőszakmentes ellenállás legkülönbözőbb formáit használva megtagadja, hogy alávesse magát az igazságtalannak ítélt törvényeknek.

²⁸ *Manu törvénykönyve*, 191–193.

Arthasásztra (*Arthasāstra*),²⁹ de utalást találunk rájuk a két ősi eposzban, a *Mahābhāratāban* (*Mahābhārata*) és a *Rāmājanāban* (*Rāmāyaṇa*) is. Például a *Rāmājanāban* előfordul a *grāmanī* (*grāmaṇī*) kifejezés, amely a falusi kisközség élén álló vezetőt jelöli, azt a személyt, aki a közösségben köztiszteletnek örvend, és akin keresztül az uralkodó a hatalmat gyakorolja. Találkozunk a *grāmavridha* (*grāmavṛddha*) megnevezéssel is, amely az öregek tanácsára utal, vagy a *džsanapada* (*janapada*) fogalmával, amely a kis, falusi „köztársaságok” föderációját jelenti. Hasonló kifejezéseket találunk a Maurja- (Maurya-), a Gupta- és a mogul dinasztiák idején is, ami egyértelműen arra enged következtetni, hogy a *pancsájat*- (*pañcāyat*)³⁰ rendszer mint a kisközségek önszerveződő és nagymértékben önfenntartó társadalma a posztvédikus periódustól tulajdonképpen a brit gyarmatosításig folyamatosan működött, és az indiai államiság formájától függetlenül a közigazgatás alapegységét, a társadalom központi magját képezte. Ezt az évezredes stabil közigazgatási rendszert kezdte ki az egyre erősödő brit dominancia azáltal, hogy teljes hatalomkoncentrációra törekedett.³¹

Hasonló kép tárul elénk, ha a témában említett harmadik könyvet lapozzuk fel. Az egykori diplomata, Appá Pant (Apa Pant)³² által jegyzett könyv *An Unusual Raja. Mahatma Gandhi and the Aundh Experiment* címmel jelent meg 1989-ben, és valós történetet mesél el. A mai Mahárástra (Maharashtra) állam területén található egykori kis királyság uralkodója, Rádzsa Bhavánráo Pant (Raja Bhavanrao Pant), a könyv szerzőjének apja úgy dönt, hogy lemond az uralkodói címről, és a hatalmat átruházza a nép által megválasztott képviselőkre. Döntése hátterében két fontos ok húzódott meg. Egyrészt a nép körében egyre nagyobb elégedetlenség alakult ki a királyságban beszedett adók miatt. Másrészt az uralkodó, fiának köszönhetően, találkozott Maurice Frydmannel, egy Indiába költözött lengyel származású villamosmérnökkel, aki minden javadalmazás nélkül, csupán a minimális megélhetés fejében³³ Aundhba költözött, és vállalta, hogy részt vesz annak a társadalmi modellnek a kidolgozásában, amely elhozza az aundhi emberek számára a jólétet.

Az 1938 novemberében bekövetkezett „hatalomátadást” követően szükségessé vált egy alkotmány az „új demokrácia” számára. Az egykori király, egyik tanácsadója sugallatára, fiát és Frydmant bízta meg azzal, hogy látogassanak

²⁹ Kautilya, *Arthashastra*, 57–58.

³⁰ A hindiben és más modern indoárja nyelvekben használatos *pañcāyat* (< *pañca-āyat*) szó jelentése ’öt tagból álló falusi elöljárói tanács’.

³¹ Ld. Zamora, *A Historical Summary of Indian Village Autonomy*, 263–264; Altekar, *State and Government in Ancient India*, 306; Malaviya, *Village Panchayats in India*, 45–49.

³² Teljes nevén Appászahéb Bálászahéb Pant (Apasaheb Balasaheb Pant; 1912–1992), Aundh hercege, író, karrierdiplomata, akit az ország érdekében végzett tevékenysége elismeréseként az indiai állam az ezért járó Padma Śrī (Padma Śrī) díjjal tüntetett ki.

³³ Pant, *An Unusual Raja*, 38.

el Vardhába (Wardha), és kéri a Mahátmá segítségét az új alkotmány kidolgozásában.³⁴ A látogatásra 1938 decemberének első hetében került sor. Gándhí az uralkodócsalád által elfogadott bizonyos feltételek mellett kész volt segíteni az alkotmány kidolgozásában, amely rövid időn belül meg is történt. Appá Pant visszaemlékezése szerint Gándhí teljes mértékben elutasította a centralizációt, hiszen a központosított kormányzás rendszerint drágává, nehézkessé, körülményessé, korrupttá és gyakran könyörtelenné válik. Az ilyen államberendezkedés ugyanis mindig vonzza a hatalomra törekvőket, akik viszont, megszerezve azt, minden eszközt bevetnek annak érdekében, hogy meg is tarthassák, és még az erőszaktól sem riadnak vissza. Ezzel szemben a Mahátmá azt vallotta, hogy az a jó állam, amelyben a központi kormányzat alig észlelhető, hisz az attól való függőség éppen a függetlenségnek mond ellent. A központi kormányzatnak éppen ezért sokkal inkább szolgáltató és tanácsadó szerepet kell betöltenie, mintsem ellenőrző funkciót.³⁵

Ezzel el is érkeztünk a Gándhí-féle társadalom- és közigazgatás-felfogás lényegéhez: az önszerveződő és önfenntartó kisközösségekhez. A gándhiánus elképzelésben ugyanis ezek a közösségek azok, amelyekre az egész társadalom épül. Élükön egy öt tagból álló, választott vezetői testület gyakorolja a hatalmat (*pancsájat*-rendszer), akik maguk közül elnököt választanak. A testületek elnökei lesznek azok a személyek, akik saját közösségüket a regionális szinten szerveződő *talú*kban³⁶ (*talúk*) képviselik. A Központi Közgyűlés, vagyis Aundh állam törvényhozói testülete pedig a *talúk*-képviselőkből áll össze. Gándhí elképzelése szerint minden *talúk* az elnökét és további két tagját delegálhatja ebbe a testületbe. Az egykori uralkodó, a *rádzsá* (*rājā*) a közgyűlés elnöke, de semmiféle többletjoggal nem rendelkezik.

Itt fontos hangsúlyozni, hogy Gándhí az egyes *pancsájak*ok kezébe olyan jogköröket és döntési kompetenciákat adott, mint például az oktatás, a jólét, a vízellátás, a higiénia, az utak és középületek építése és karbantartása. Ugyancsak ezen a szinten kell működtetni az igazságszolgáltatást is, nem pedig brit mintára. Gándhí felhívja a figyelmet arra, hogy ezekben a kisközösségekben az ügyvédeknek nincs semmi keresnivalójuk, a közösségen belül kialakuló vitákat a közösségen belül kell megoldani, az igazságszolgáltatásnak pedig minden esetben olcsónak és gyorsnak kell lennie. A *pancsájak*ok ilyen irányú tevékenységét segítheti, ha tíz-tizenöt *pancsájak*at foglalkoztat egy-egy elkötelezett és jól képzett bírót.³⁷ Mindez arra enged következtetni, hogy a közösség számára létfontosságú döntések nem az uralkodó által elnökölt Központi Közgyűlésben,

³⁴ Pant, *An Unusual Raja*, 48.

³⁵ Pant, *An Unusual Raja*, 54–55.

³⁶ Gándhí elképzelésében egy-egy *talúk* 20–30 *pancsájak*ból áll. Egy *talúk* lakossága nem haladhatja meg a 30 000 főt.

³⁷ Pant, *An Unusual Raja*, 61–62.

hanem a kisközösségek szintjén születtek meg. Ez az elv, amely az 1930-as években már jelen volt a gándhiánus társadalomfelfogásban, a mai nyugati kultúrkörben a szubszidiaritás elveként ismert, nagyon divatos és közkedvelt mechanizmusnak felel meg.

A Gándhí útmutatásával kidolgozott alkotmány 1939. január 21-én lépett életbe Aundhban. Híre futótűzként terjedt végig egész Indián, és a legkülönbözőbb reakciókat váltotta ki. Voltak, akik pozitívan fogadták a hírt, de talán többen voltak azok, akikben félelmet és ellenszenvet keltett az aundhi kísérlet. Nem örültek neki az indiai uralkodók, hiszen saját hatalmuk megkérdőjelezésétől és meggyengülésétől tartottak, mint ahogy aggodalommal figyelték az eseményeket a britek is, hiszen Gándhí személye ekkor már szinte garancia volt minden britellenes akció sikerére, márpedig ez a lépés akkor úgy csapódott le az indiai brit hatóságokban, mint ami ellenük szerveződik. Ezekben az években ugyanis, ahogy a bevezetőben is láttuk, a britek nélkül alkotmányon dolgozni elképzelhetetlen folyamat volt. Sokakból pedig értetlenséget és csodálkozást váltott ki ez a folyamat, hiszen mindaddig teljesen ismeretlen jelenség volt az, hogy egy keleti uralkodó önszántából fosztja meg magát és családját a hatalomtól és mond le a nép javára.

Jogosan merül fel a kérdés, hogy működött-e az aundhi kísérlet, beváltotta-e a hozzá fűzött reményeket a Gándhí által elképzelt demokrácia? Erre nehéz biztos választ adni, azt viszont a történelmi feljegyzések alapján kijelenthetjük, hogy például az oktatás terén nagyon rövid idő alatt lényeges fejlődés valósult meg Aundhban, ami annak volt a következménye, hogy megnőtt a *pancsájak*ok által fenntartott iskolák száma, valamint a közoktatásra szánt támogatás, és ez eleve nagyobb tömegek számára tette azt elérhetővé. Ma már az is történelmi tény, hogy Aundh sokkal jobban tudta kezelni az 1942-es pusztító éhínség-hullámot, mint a hozzá méretben hasonló királyságok. Végezetül pedig abból is a projekt sikerességére lehet következtetni, hogy Aundh, mindenféle problémája és nehézsége ellenére, 1948-ig fenn tudott maradni, amikor számos más kisebb állammal együtt a szabad és szuverén Indiához csatlakozott.

Következtetés

Arra a kérdésre, hogy milyen lett volna India alkotmánya a maga teljességében, ha azt Gándhí írja, vagy legalább részt vesz az alkotmányozás folyamatában, soha nem fogjuk megtudni a választ. A fent bemutatott művek alapján azonban alkothatunk egy képet arról, hogy melyek lettek volna egy gándhiánus alkotmány sarkalatos pontjai. Azt gondolom, hogy nyugodtan kijelenthető: az 1950-es indiai alkotmánnyal szemben, amely Indiát szekuláris államként definiálja, a Gándhí-féle alkotmány kellő fontosságot és szerepet biztosított volna

a vallás számára is. Szinte biztosra vehető az is, hogy benne a brit típusú, erősen centralizált közigazgatás és föderális állammodell helyett a kis önfenntartó és önszerveződő, autonóm falusi közösségekre épülő politikai-társadalmi rendszer jutott volna meghatározó szerephez. Talán azt sem túl merész kijelenteni, hogy a delhi központból irányított Nehrú-féle India erős iparosítása is elmaradt volna, ha egy gándhiánus alkotmányt fogadnak el, amelyben a hangsúly a kézműves-ségre, a kisiparosságra, a kétkezi munka becsületére és tiszteletére esett volna. Továbbá India nagy valószínűséggel felhagyott volna a brit oktatási rendszerrel és modellel, és visszatért volna az oktatás eredeti indiai formájához, melyben a lényeg nem feltétlenül a tudástranszfer volt, hanem a lélekkel való foglalkozás. Végezetül pedig biztosan kijelenthetjük azt is, hogy a meghonosodott brit igazságszolgáltatási rendszer napjai is meg lettek volna számolva.

Befejezésül álljon itt egy idézet Gándhítól, amely egy 1945-ben, a *The Hindu* című lapban megjelent cikkében szerepel, és amely nagyon jól összefoglalja egyrészt a témáról vallott nézeteit, másrészt pedig azt, hogy mennyire tartotta utópiának a saját felfogását: „Vallási értelemben úgy fordítható le, hogy Isten Királysága a Földön; politikai értelemben pedig tökéletes demokrácia, amelyben eltűnnek a birtoklás és nem birtoklás, bórszín, fajon, hitvalláson vagy nemen alapuló egyenlőtlenségek; amelyben a föld és az állam a népé, az igazságszolgáltatás gyors, tökéletes és olcsó, és ezért létezik vallás-, szólás- és sajtószabadság – mindez az erkölcsi korlátok önmaga által előírt törvényének uralma értelmében. Egy ilyen államnak az igazságon és az erőszakmentességen kell alapulnia, és virágzó, boldog és önálló falvakból és faluközösségekből kell állnia. Ez egy olyan álmom, amely talán soha nem valósul meg. Boldogsággal tölt el, hogy ebben az álomországban élek, és mindig arra törekszem, hogy a lehető leggyorsabban megvalósítsam.”³⁸

Utópia vagy eszményi társadalom? – fogalmazhatjuk meg a kérdést. Ha Gándhi életéből, gondolatvilágából, szavaiból és tetteiből indulunk ki, és ezek fényében értelmezzük a fenti szövegrészletet, azt gondolom, semmiképpen sem utópia. Sokkal inkább olyan eszményi társadalom, amelyet Gándhi nem csak megálmodott, hanem létjogosultságát és megvalósíthatóságát éppen saját élet-példáján keresztül bizonyította.

³⁸ Gandhi, *Two Posers*, 104 (a szerző fordítása).

Bibliográfia

- Agarwal, Shriman Narayan, *Gandhian Constitution of Free India*. Allahabad, 1946.
- Altekar, Anand Sadashi, *State and Government in Ancient India*. Banaras, 1955.
- Ambadkar, Babasaheb Bhimrao Ramji, *Writing and Speeches*. XVII/1. Dr. B. R. Ambedkar and His Egalitarian Revolution. *Struggle for Human Rights*. New Delhi, 2003.
- Datar, Abhay: The Lucknow Pact of 1916: A Second Look at the Congress–Muslim League Agreement. *Economic and Political Weekly* 47/10 (2012) 65–69.
- De, Rohit, Constitutional Antecedents. In: *The Oxford Handbook of the Indian Constitution*. Ed. by Choudhry, Sujit–Khosla, Madhav–Mehta, Pratap Bhanu. Oxford, 2016, 86–112. <https://doi.org/10.1093/law/9780198704898.003.0002>
- Gallagher, John, *The Decline, Revival and Fall of the British Empire*. Cambridge, 1982.
- Gandhi, Mohandas Karamchand, Two Posers. In: *The Collected Works of Mahatma Gandhi*. LXXXVII. Ahmedabad, 1980, 103–104.
- Gándhi, Mohandász Karamcsand, *Hind Szvarádsz, avagy az indiai önkormányzat*. Ford. Bodor András. A kiadást gondozta Szenkovics Dezső. Kolozsvár, 2010.
- Gáthy Vera, *India. A múltból a jövő felé*. Budapest, 2017.
- Kautilya, *Arthashastra*. Transl. by L. N. Rangarajan. New Delhi, 1992.
- Malaviya, Harsh Dev, *Village Panchayats in India*. New Delhi, 1956.
- Manu törvénykönyve*. Ford. Borbély Judit. Budapest, 2019.
- Nigam, Aditya, A Text Without Author: Locating the Constituent Assembly as Event. In: *Politics and Ethics of the Indian Constitution*. Ed. by Barghava, Rajeev. New Delhi, 2008, 119–142.
- Pant, Apa, *An Unusual Raja. Mahatma Gandhi and the Aundh Experiment*. Hyderabad, 2014.
- Patra, Atul Chandra, Landmarks in the Constitutional History of India. *Journal of the Indian Law Institute* 5/1 (1963) 81–131.
- Ramaswamy, M., Constitutional Developments in India 1600–1955. *Stanford Law Review* 8/3 (1956) 326–387.
- Sorabjee, Soli J., Rights and Human Rights in the Modern World: The Experience of Working the Bill of Rights in the Indian Constitution. In: *The Future of Liberal Democracy. Thomas Jefferson and the Contemporary World*. Ed. by Fatton Jr., Robert–Ramazani, Rouhollah K. New York, 2004, 115–122.
- Tenigl-Takács László, *India története*. Budapest, 1997.
- Zamora, Mario D., A Historical Summary of Indian Village Autonomy. *Asian Studies* 3/2 (1965/2) 262–282.